

փրկւպէի լատին կաթողիկէայ հասարակութիւնը կը կազմեն: Dr. Tachella երկրորդ յօդուածով կը քննէ այս Պաւլոսիանաց ծագումը՝ եւ կ'առաջարկէ զստնք համարել Մ. Խորենացւոյ յիշած Բուլղարները, որ Աշխկայ ժամանակ եկան վերին Բասեն հաստատուեցան: Եօդուածագիրը կը կարծէ՝ որ այս Բուլղարներն ըլլալու էին, վասն զի կ'երեւայ թէ գաղթելու ժամանակ սլաւական լեզու մը կը խօսէին, որ այնպէս շուտով տեղացոց լեզուին անցան, եւ այսօր ալ իրենց լեզուն մէջ հայերէնի հետքը չկայ:

5. Պարսկերոյց Խաւսյն Վրէժարանոյ Կ. Պալատ: Այս վերնագրով վեճակացոց մը հրատարակած է Կ. Պալատ Բաւոնական խորհուրդը: Ասկէ կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները. Կ. Պալատ այլեւայլ թաղերուն եւ գիւղերուն մէջ 1897 Յիւլիան սկիզբը կար 46 թաղային վարժարան, որմէ հնագոյնն է Պալատու Խորենեան վարժարանը 1816ին հիմնարկուած (այժմ փակ), եւ նորագոյնը՝ Բերայի Ս. Թարութեան Խաչեան վարժարանը, 1895ին հիմնարկուած: Այս վարժարաններէն այժմ 21 տարրական նախարկութարան եւ 14 ծագկոց բաց են, իսկ մնացեալք փակ: Բաց ասկէ կան 14 Մանկապարտեզ: Տարւոյս սկիզբը Նախարկութարաններու եւ ծագկոցներու մէջ կային 2.177 մանչ, 1.013 աղջիկ, 141 ուսուցիչ՝ եւ 39 ուսուցչուհի: Իսկ 14 Մանկապարտեզներու մէջ կային 343 մանչ եւ 292 աղջիկ: Այս վարժարաններու ամսական ծախքին գումարն է 58.383 ղըշ., իսկ եկամտին (եկեղեցիէն, աշակերտաց թոշակէն, հանգանակութենէ, կալուածէ եւ կտակէ) գումարն է 55.383, որ է 3.000 ղըշ. նուազ: Բաւոնական Խորհրդոյց Ատենայեան Տպութ. Վահրամ Թորգոմեան կը խոստանայ ամէն տարի այս պատկերացոյցը հրատարակել: Միւս փակ վարժարաններու բացուիլը, հասութից յաւելումը, վերջերս շատ նուազած աշակերտաց թուոյն աճումն անշուշտ հետզհետէ կը յաջողի պարագայից փոխուելովն եւ Բաւոնական Խորհրդոյց գործունէութեամբը:

Հ. Գ. Գ.

ԱՅԳՈՒՅԻՆ ԹԵՐԹԵՐԷ ԺԱՂԿԵՓՈՒՆՁ

1. Բարձր. Իշխան Մեղնոն Խան: — 2. † Ասպետ Ա. Ջոնդի կտակը: — 3. «Թուեր ու զրպարտութիւններ»: — 4. Յովնան կաթողիկոս Դասխանաւորտեցուլ (պատմագիր) նորագիտ մը ծան: — 5. Տառապնոց օգնելու նոր ընկերութիւն մը: — 6. Թուս-հայկական ընկերութիւն: — 7. «Ժողովրդային» լեզու: — 8. Որդ տղաք խնամել: — 9. Լեզուական զրոյցներ:

1. Բարձր. Իշխան Մեղնոն Խան: «Ա. ի մէջ (Թիւ 62) կը կարգանք հետեւեալը. «Ուրախութեամբ կ'իմանանք որ Պարսկաստանի Մուղաֆ-Ֆէրէտիսին ԱՆՀ. Էւհէր յատուկ մի պաշտօնագիր ղրկելով Բ. Իշխան Մեղնոն Խանին, փափոք յայտներ է որ Պարսկաստան երթայ, իր ինքնաւոր յարգանքներէն զարեագրութեանը հսկելու համար: Միեւնոյն ժամանակ յայտնած է ԱՆՀ. Էւհէր որ ինք պատրաստ է դարձաբերել Նորին Բարձրութեան բոլոր փափաքները, թէ Պարսկաստան գալուզէ եւ թէ Եւրոպա մնալ... Այս ուրախութիւնը մեծ նշանակութիւն ունի, որովհետեւ ինչպէս յայտն է, Իշխան Մեղնոն Խան որ երբեմն պարսկական զեապանի պաշտօնը կը վարէր Լանտոնի մէջ եւ մի ժամանակ ի վեր փարէլ քաշուած կ'ապրէր, Պարսկաստանի մէջ կարգ ու կարգն եւ բարենորոգումներ մտցունելու եւ Պարսկաստան մուտքարկան ու անտեսական յառաջդիմութեան ճանքու մը մէջ գնելու համար իր փափաքներով ու աշխատանքներով մեծ ժողովրդականութիւն ունեցած է արդէն Պարսկաստանի մէջ, այնպէս որ Իշխան Մեղնոն Խանի այդպիսի պաշտօնով մի Պարսկաստան երթալը այդ երկրի պատմութեան մէջ նշանաւոր դարագրուի մը պիտի կոչուի անշուշտ:»

2. † Ա. Ղեթ Ա. Ջանդի Խալի: Ապրիլ ամսոյ «Երազեփուշին» մէջ խոստացած էինք այս կտակին մանրամասնութիւնները ծանուցանելու: «Բիւզանդիստի» մէջ (Թիւ 119) բաւական հետաքրքրական լինի կան այս նկատմամբ, թէպէտ ոչ պաշտօնական: «Հանդուցելոյ կտակին եւ հարուստութեան վրայ մեր ստացած տեղեկութեան նայելով, ի կենդանութեան արդէն 60.000 ֆրանկ յատկացուցած էր Ջանդիեան Հաստատութեան, որոյ տարեկան շահով Եւրոպայի վարժարանները (?) պիտի ղրկուին ունիմ, ազատիկ, արժանաւոր հայ պատանիներ, որք պիտի ընտրուէին համահաճ հաւանութեամբ (Աւստրիական) Դեսպանատան եւ Պարսկաբարձարի Թրանսիլվանիոյ հայ գաղթականութեան եւ Թուրքիոյ հայ ազգայնոց մէջէն, Հանդուցելոյն շարժան հարստութեանն այս 60.000 ֆր. ին վրայ կ'աւելնայ 20.000 ֆր. եւս, 20.000 ֆր. եւս կը յատկացնէ մանաւոր արամադրութեամբ, 2500ն Ազգ. հիւանդանոցին, 2500ը Պէշիկ, քաղերէի Աւստրեան վարժարանին եւ 2500ը Կ. Պալատ Գրանդ Եղեֆ անուն բարեգործական հաստատութեան. 10.000 ֆր. ալ իր ազգական մի քանի տիկիներու կը թողու: Պէշիկ, քաղերէի անուն պիտի ծախուի եւ արդիւնքը պիտի բարդուի Ջուղեան Հաստատութեան վրայ, որ այսպէս պիտի սնենայ ընդ ամենայն 100.000 ֆր. գրաւ:

Համակրելի Հետեանդներին մասին, որոնց կարող է հասնել մի այդպիսի բնկերություն, եւ մեզ մնում է ցանկալ, որ այդ յուր իրադարձի, եւ ուսում — հայկական բնկերությունը որքան կարելի է շուտ եւ որքան կարելի է եռանդուն կերպով հիմք դնի իր գործունէութեան, որպէս զի կարկին այն անասն՝ բերաններն, որոնք ճշգրիտ իր Հետեանին Պլատարքոսի խաբին. Audacter calumniare, semper aliquid haeret. (Տե՛ս եւ “Նոր-Գար” Թիւ 471)

7. “Ժողովրդային, լեւոս: “Մասին մէջ (Թիւ 93) Յ. Գ. ստորագրութեամբ կայ յօդուած մը, որուն մէջ յօդուածագիրը “քանի մը պատուահասկան դիտողութիւններ” կ’ընէ իւր յառաջ բերած — “Ժողովրդային բառերու վրայ” Յօդուածագիրն խորհրդածուծութիւնը յառաջ շնչէ բերելը, վասն զի սակայ առիթ ունեցանք “Ծաղկեփնջին”, մէջ մասնացոյց ընելու Ժողովրդական լեզուին սուսմաստարութիւնն կարեւարութիւնը, վասն զի միայն Ժողովրդական բառերը փոխանակելով աւելետառակալ զրօսկան բառերը՝ կարելի պիտի ըլլայ ճիշտութիւն տալ անարհաւիր, որ իբր նոր լեզու շատ թերի է այս կողմանէ: Ետեւ ըստուած բառերուն շատերը իր Հաստատուն նոյն իսկ լեզուագիտական օրէնքները. ձնին (ձայն այ — է) անորիկ (ան-ճո-ւ-ակ) կ’ընկնէ (փնջ — կ’ընկնէ) ստեկն (յառ-կ-եւ) կ’ընկնէ (կ’ընկնէ) անկնէ (լաւ-զայն է զորն արեւելեան արտաբերութեամբ՝ անկ-նէ (ակնն), կ’ընկնէ (կոտ-ոց), ձնիկ (— ձագ, զոր բառերը՝ շնչէր գիտել ինչու, իր զրեւ ձնէ), կոճ-կոտիկ (կոճակ), Ժրժալ (կրկնութիւն Ժր բառի, (ձման կրկնութիւն մըն է թէեւ տարբեր արմատէ Ժր-ալ), պտղել (պառ-ղ), փոխել (ափ), Տողկալ (Տողկալ), թերեւս կամ թերեւոյն (թերի)-խաշած), խորշուք (խշոր), կամակ (կամք, Գ. Էնջ), ծրտա (ծիրտ), ձեռնուք (ձայնուք, հրաւեր) ճնճոց (ճնճ), սերկել (սեր կապել երեսը), փորել (փշր ըլլալ): Էստարբերը նոյն յօդուածին մէջ իր գտնէ շատ մը նմանաձայնութիւն, կրկնական եւ բարդ բառեր. “Պրպտենք, կ’ընէ յօդուածագիրը, սուսմաստարները գաւառական Ժողովրդային լեզուն: Անոր մէջ է մեր տաճային գրականութեան ազգական:”

8. Որք Գրուք Էն-Թիւ: Երկայն յօդուածներ նուիրուեցան այս ամի “Գրքերին” Եւսարթուութիւն առաջարկութեան վրայ, կնոզակ, հաւեր, յորդոր եւ այլն, պակաս չնդան. եւ ամէն կողմանէ ուրախակ ձայներ եւ — պատրաստակամութիւն ցոյց իր տրուի, “ազգիկ ազգականը ապահովընք լուս: Բայց արտասուշ նկարագրութիւններ ալ չպակեցան” օտար երկիրներ եւ օտար որբանոցներու մէջ ինամուած այս որբերու վիճակին վրայ: Անեապաւ առաջարկութիւնն՝ որ գոհացուցիչ կերպով կ’ընայ ըստում առաջ այս խնդրին, եր այն՝ որով (չենք յիշեր որով որ քաղցրին մէջ) կ’առաջարկուի որբերն իրենց հայրենիքը թողուլ եւ “իւրաքանչիւ հակադրութեան տակ խնամել”: Անծ գովութեան արժանի է այն պատրաստակամութիւնն ալ, որով բարեկեցիկ բնասունքներ բաշտակելու յայտնեն մէկ կամ երկու որբ որբագրելու: Այս

վերջինն սննի իւր մէջ մարդասիրական զգածում մը, եւ ամենեւ գործունակ եղանակն է՝ ազգիկ գտնէ այս վիշտը թէ՛ ինչեղանակաւ Բայց չառ քիչ բնասունակ անունները կրցանք կարգալ, եւ այն՝ գրեթէ միշտակարգ եւ բանաւոր գտնէ եր որ անձնամաստար կ’ըլլար: Բայց յայտ ունենք իրենց օրինակը տարի, պիտի չպակեւն եւ Հետեաններ: — Մտադիր կ’ընենք մեր բնթերցողներն ինչպիսի “Ազգային կ’ընենք Սրտանոցին” վրայ, որ “Նիւթուս քաղաքը (ի Նիւթուս) քաղաքն է, որ բաց ինամուծէն պիտի կ’ընենք որբերն նաեւ լեզուններու մէջ: Հայերենը եւ անգլիերենը պարտաւորիչ են, իսկ զաղգրերէնն ու յունարենը՝ կամուս: Ամբողջ շընայն պիտի տեւէ ութ տարի: Երբորդ տարեւի իր սկսի Արտեստանոցի բաժին մը: Էնդա՝ գործունէեան կամ Էնդարարութեան պիտի փոխադրուենք ուսանողները կրնան օգտուիլ այն մասնակալ գործունէութեան որոնք մօտեր կ’ընային Անգլիական լեզուութեան մը տակ: “Սիրելի է յուսալ, կ’ընէ յայտագիրը, թէ նպատակին կարեւորութեան եւ նախապատշաճութեան շնորհիւ իսկ մեզ պիտի բնագործի սիրայտար օգնութիւն, որով կարենանք հետզհետ ընդարձակել եւ ծաղկեցնել այս ուսումնաւայրը, անոր սեւակտան գործութիւնն ապահովել եւ վերջապէս զայն իրիշտական եւ բարեգործական մեծ Հաստատութեան մը վերածել: Այս յարգելի ազգայինը, որոնք իր ցանկին գրամական նպատակ Հասցանել՝ թող հաճին գրել այս հասցեով. “The President of the Armenian National Orphanage, Nicosia (Cyprus)” Էնթնագիրն է ուսեալ երեսաստարը Պր. Վահան Բիւրճեան, որ տարիներէ ի վեր կը ջանար իրաւորութեան տեսնել այս որբանոցը, ինչպէս առիթ ունեցանք իւր իսկ բերնէն լսելու: Եւսարթուութիւն եւ յարաւերութիւն կը մտղմենք:

Այս սուղերը գրուած էին, երբ Ձմեռանային հասաւ մեր ձեռք բարեկամի մը նամակն, որ կ’ընտել տեր նոյն քաղցրին մէջ ալ որբերու Համար եղած պատրաստութիւնները: Թող նամակը խօսի. . . “Իր տեսնէք մեր որբերն, որք կը խլուին կը տաւորեն Եւրոպա, ուր թէեւ պատասպարան, սնունդ (մարմնայ մարմն) կը հայթայթուի, բայց Չեր... կարծիքն ինչ է. Գիտի վերադառնալուն իրենց հայրենի ծայր, թէ պիտի կորսուին: (Մեր կարծիքն յայտնած ենք այս համարին սկիզբը): Իզկուցիք (ամէնեւ ալ) այս մասին մինչեւ վերջին օրերս անտարբեր գիտուցիք եղան միշտ, բայց իրտաւարդական խումբ մը յանկարծ սթափած մեծ աւիւն եւ եռանդ ցոյց տալով՝ գործի իր ձեռնարկէ, նպատակ ունենալով գէթ 50 — 60 որբ ալ հասաւանքն յարկի մը տակ պահել՝ բնակարան, ուսեւոս եւ ուսմանը եւայրն, Հմբելով՝ Ընկերութիւնը կարգաւեցաւ: Մտորի 30ի գինեղան եւ այսոր արդէն գործի սկսուած է եւ մանաւ որբերը կը յուսում քիչ օրէն յամենարարութիւն... Ընդհանուր ժողովն աւելի քան 25 հոգիէ իր բաղկեացայ, 7 հոգիէ գործադիր Ժողով մը կազմեց. այդ Ժողովն առնեալուք ընտարանալ Պր. Բ. Գառապրեան, սահմանադիր՝ Պր. Բուրակ Որբերեան եւ գանձապետ՝ Պր. Թովհ. Աւագեան՝ վերննական

Մխիթարեանց նախորդ սաներէն: Մեծ անձնաւորութեանց եւ հասարակութեան կողմէ խանդադրեմախհարեանց ալ նպատակով, ամենու կողմէ ծախ թէ համառ գումարներու խտտումներ արեւելյան, որով ընկերութեան ծանր պարտքեր թեթեւցնելու տեղի տուին: Դիտաւարութիւն կայ մտօրէն նաեւ համարձեցեալ եւ կազմակերպել, որուն գանձիւք յայնորդութիւնն (տեւի նիւթական) արդէն ապահովուած է... Ընկերութիւնը կազմուած է ուրեմն, կը մնայ գործի ձեւաւորելու եւ փոքրիկներու աղէտը սփռիլ, որուն վրայ անտարակոյր մեր լիցիւթակիցը պիտի հաճի ուրախուիլ եւ յաջողութիւն հաղորդել:

9. Լեռնային լեռնային: Պր. Ա. Արտաշեսեանց «Մարտի» մէջ (թիւ 2-3) «Էզրական զրոյցներ» անուանող գրած է յօդուած մը, յորում օրինակներով կը հաստատէ թէ քննչական միեւնոյն բառը, բայց, եւայլն. այլեւայլ գործներու գրչին տակ, այլեւայլ ձեւեր կ'առնու (մանաւանդ կատարակալ ու հրամայականն օրինակ: Բերել, Բերել — Բերել — Գնել, Գրել — Գրել եւայլն): Բայց միայն գործներու գրչին տակ չ'ընեւար այս ձեւը, գաւառական ձեւեր են, բայտ որում Մշակչին միշտ Բերել կ'ըսէ, իսկ ուրիշ գաւառական մը Բերել: Բաղձալի եր անշուշտ որ միօրինակեալ գրչութիւն մը արեւելք այս ձեւերուն, բայց որ ձեւին նախապատուութիւն պիտի արտի, — ահա ինչդիր մը՝ որ ապաստեալութեանց մասնացոյց ընելով չի լուծուիր: Արեւմտեան հայը՝ գրաբարի ձեւը կը գործածէ, Բերել եզ. առաջին գէմքի մէջ, իսկ երրորդ գէմքի մէջ կը խտտորի եւ կ'ըսէ՝ ոչ Բեր կամ Բերել, այլ Բեր — Գրել, Գրել, — Գր — Գր, Գր — Գր — Գր — Գր — Գր — Գր (եւ ոչ Գր — Գր): Զարտուող բայ անուամբ կը պահուի արեւմտեան հայերէնի մէջ այս բայերուն դարտուող խոնարհումը: Բայց կան ռեալ գործածութիւններ ալ. օրինակի աղաղակ. աշխարհաբարի մէջ ի՞նչ եւ ոչ վերջնաւորութեամբ բայերէն շատերը կանոնաւորապէս ջայ կ'ըլլան կատարելի մէջ, բայց Պոլսոյ լրագիրներն ունին շատ անգամ եջի (անշուշտ միտ չ'ընելով թէ աներեւոյթն ի՞նչ է, այլ ի՞նչ. այսպէս ընդունիմ = ընդունել ջայ, ջայ, ջայ, ջայ, ջայ որում բայը ընդունիմ է եւ ոչ ընդունիմ, իսկ արեւելեան հայերէնի մէջ ընդունիմ (անիմ) է եւ ոչ ընդունիմ. ուրեմն ռեալ համարելու եղբ ընդունելի՝ ջեր, եջ ձեւը, յայնչեմ, յիշեմ — կ'ըլլայ եւ ոչ կ'ըլլէ, որ ուղարկական է եղած համար Պոլսոյ լրագրաց, խնդիրն է թէ որ ձևականութեամբ պիտի հաստատուի վերջնական ձեւը. ամենամեծ ճիշտութիւնն է այս պարագայից մէջ՝ ոչ ուղարկական կամ երեւակայեալ ձեւաւորանքներ, եւ ոչ կանոններ, այլ — ժամանակը եւ գործածութիւնը:

ՕՍԿԱՆԱՐԱՐ

ՄԱՅԻՍԻՆ ՏԵՍՆԱԲԵՐԻՍ

Հիմնաւ, 27. Մարտի, 1897:

Տաճկահան — Յունահան պատերազմ: Մինչ Կրետէի առջև համախմբուած վեց մեծ տէրութեանց նաւատորմորդներու երաժիշտ զինուորները միշտ իրենց միաբանութիւնը ցոյց տալու համար իւրաքանչիւրն իւր ազգային երգը կը նուագէր — անշուշտ վեցն ալ միաժամանակ, որպէս զի իրապէս ցոյց տրուէր խառնածայն աններդաշնակութիւնը այս խաղացուած ծաղրախաղին մէջ — ցամաքէն փողի ծայն մը պատերազմի սկսիլը կը զուժէր: Յունական ազատակամներու յարձակմանց առջև առնելու համար Օսմանեան պետութիւնը հարկ տեսաւ պատերազմ՝ հրատարակել: Ամսոյս 17ին Էդհէմ Փաշա՝ անազին քաղմիթամի՝ յարձակողականի սկսաւ: Թէ Յոյները պիտի յաղթուին՝ մարդկային հաշուով հաւանական կ'երեւայ, վասն զի 9 օր քաջութեամբ սահմանները (եւ մանաւանդ Մելունայի կիրճը) պաշտպանելէն ետքը, 26ին զինուորական կարճատեւ խորթոյն մը ետքը, Լարիսան թող տուած Փարսալուս ամրացան: Հոս որոշիչ ծակատ մը կը պատրաստուի: Թէ տաճիկ զինուորներն իրենց պատերազմելու եռանդուն, եւ թէ յոյն մարտիկներն իրենց յուսահատական պաշտպանութեամբն արդէն աշխարհս զարմացուցին: Բայց՝ որշափ կ'երեւայ, այս պատերազմի շատ դիրաւ պիտի չվերջնայ. վասն զի ի Թեսալոնեա եղած յունական կորուստը կը հակակշռի Տիպրոսի մէջ եղած զինու յաջողութեամբը: Իսկ յունական նաւատորմին աւեր ու ապականութիւն կը գործէ, ծովագերեալ քաղաքները զնդակոծելով. Պատամնա, Կատարինա, Պրէվէզա, Նիկոպոլիս, Բարա-Քուտուն եւայլն, արդէն զնդակոծուած են. բայց եթէ որոշիչ ծակատ մը մէջ Էդհէմ Փաշա յաղթանակը կանգնէ յունական թանակին վրայ, այն ատեն որմքակոծուած քաղաքներու տուգանքն ալ պիտի ծանրանայ Յունաց փողքի եւ աղքատ տէրութեան վրայ: Այս երկու